

Konferencja naukowa „Żydzi – żołnierze Wojska Polskiego w niewoli niemieckiej 1939–1945”, Opole, 2 grudnia 2013 r.

2 grudnia 2013 r. Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu (dalej: CMJW w Łambinowicach-Opolu) i Urząd do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych (dalej: UdSKiOR) zorganizowali konferencję naukową pt. „Żydzi – żołnierze polscy w niewoli niemieckiej”. W obradach, które toczyły się w opolskiej siedzibie muzeum, wzięło udział ok. 50 osób.

Zasadniczymi celami konferencji, jakie postawili sobie organizatorzy, była prezentacja najnowszych ustaleń, dotyczących mało znanego zagadnienia losów polskich jeńców wojennych pochodzenia żydowskiego w obozach jenieckich III Rzeszy oraz wytyczenie dalszych kierunków prac badawczych. Różne aspekty tej niezwykle trudnej i złożonej tematyki opracowali i przedstawili naukowcy z ośrodków naukowych z całej Polski.

Wprowadzenia do obrad dokonał Andrzej Czernik – aktor Teatru im. Jana Kochanowskiego w Opolu, który odczytał fragmenty wspomnień jeńca wojennego pochodzenia żydowskiego Salomona Strauss-Marko, przebywającego m.in. w Stalagu VIII B Lamsdorf. Witając uczestników konferencji, dyrektor muzeum, dr Violetta Rezler-Wasielewska, przedstawiła następnie ideę konferencji i wyraziła nadzieję, że przedsięwzięcie przyczyni się do rozwoju badań nad losem Żydów w niewoli niemieckiej, tematu słabo jeszcze opracowanemu przez historyków.

Prowadzenie obrad zostało powierzone prof. dr hab. Danucie Kisielewicz (Uniwersytet Opolski). Zapowiedziała ona dwuczęściowy program obrad, skoncentrowany najpierw na sytuacji Żydów przed i w trakcie trwania kampanii wrześniowej, później natomiast na zagadnieniach związanych z przewodnim tematem konferencji.

W pierwszym wystąpieniu opolski historyk wojskowości, dr hab. Aleksander Woźny, przedstawił sytuację Żydów w Wojsku Polskim (dalej: WP)

II Rzeczypospolitej. Rozpoczął od przeglądu historiograficznego dotyczącego tego zagadnienia. Następnie przedstawił zebrany dane statystyczne odnoszące się do liczby żołnierzy – Żydów w WP. Na koniec potwierdził konieczność prowadzenia dalszych badań, aby dokładniej poznać wszystkie zagadnienia związane ze służbą i rolą Żydów w przedwojennym WP.

Doktor Maciej Borkowski z Państwowego Instytutu Naukowego – Instytutu Śląskiego w Opolu dokonał przeglądu polskiej historiografii na temat udziału Żydów w wojnie. Zwrócił uwagę na skromną liczbę prac związanych z walkami Żydów w latach II wojny światowej. Poruszył również kwestię przedstawiania w filmach problemu zagłady Żydów w latach 1939–1945.

Profesor dr hab. Tomasz Gaśowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego w systematyczny i rzeczowy sposób przedstawił udział Żydów w walkach w obronie granic II RP przed III Rzeszą i Związkiem Radzieckim. Swoje wystąpienia zakończył jednoznacznym stwierdzeniem, że do dziś nie jest znana liczba Żydów walczących oraz poległych w szeregach WP podczas trwania kampanii wrześniowej. Jest ona bardzo trudna do ustalenia nie tylko ze względu na fakt, że większość dokumentów została bezpowrotnie zagubiona i zniszczona, ale także z powodów metodologicznych.

Drugą część konferencji rozpoczęła dr V. Rezler-Wasielewska wystąpieniem nt. sytuacji Żydów – żołnierzy WP w obozach Wehrmachtu w latach 1939–1945. Już we wstępie zaakcentowała różnicowanie w ich losach, zależne przede wszystkim od szarzy wojskowej i związanym z nią miejscem przetrzymywania, ponieważ szeregowi i podoficerowie internowani w stalagach, w większości zostali zwolnieni w 1940 r. i podzielili zasadniczo los swoich rodzin, do których dołączyli. Natomiast oficerowie w oflagach przetrwali wojnę, w niektórych będąc dodatkowo izolowani w specjalnie wydzielonych miejscach. Prelegentka szukała odpowiedzi, dlaczego w jednych obozach powstały takie getta, a w innych nie. Relacjonowała traktowanie Żydów przez niemieckie władze obozowe i wzajemne relacje samych jeńców, a także reakcje emigracyjnego rządu polskiego na wiadomości, dochodzące z obozów Wehrmachtu i sformułowała postulaty badawcze.

Następnie głos zabrał dr Piotr Stanek z CMJW w Łambinowicach-Opolu, który przedstawił losy specyficznej grupy jenieckiej, powstańców warszawskich-Żydów. Najpierw przypomniał, w jaki sposób Żydzi znaleźli się w szeregach powstańczych oddziałów, a następnie w niemieckich obozach jenieckich i – odwołując się do rozważań z pierwszej części konferencji, dotyczących problemów z ustaleniem liczby Żydów w szeregach WP i wśród jeńców polskich z kampanii wrześniowej – potwierdził jego istnienie również w odniesieniu do grupy powstańców warszawskich. Prelegent skupił się na omówieniu ich sytuacji w niewoli, podkreślając zmianę w ich traktowaniu przez niemieckie władze obozowe.

Kolejne wystąpienie dotyczyło losu jeńców – Żydów, przetrzymywanych w obozie SS przy ul. Lipowej 7 w Lublinie. Zaprezentowała je mgr Marta Grudzińska z Państwowego Muzeum na Majdanku, która wyjaśniła specyfikę tego szczególnego obozu, przeznaczonego dla polskich żołnierzy, pochodzących z terenów RP, przyłączonych do ZSRR. Obozem zarządzało SS, a jeńcy mimo że zachowali niektóre prawa zagwarantowane im w konwencji genewskiej, w trudnej do ustalenia liczbie podzielili ostatecznie los żydowskich więźniów Majdanka, rozstrzelanych podczas akcji *Erntefest* w listopadzie 1943 r. Badaczka omawiając problem, przywołała sylwetki niektórych jeńców, wyróżniających się swą postawą.

Wystąpienie mgr. Huberta Kuberskiego, doktoranta Uniwersytetu Warszawskiego, korespondowało z wcześniejszym. Dotyczyło bowiem działań SS-Sonderkommando Dirlewanger wobec Żydów na Lubelszczyźnie na przykładzie obozu przy ul. Lipowej 7. Hubert Kuberski rozpoczął je od przybliżenia, czym było SS-Sonderkommando Dirlewanger. Objął jego struktury, metody działania oraz kto je tworzył. Następnie przedstawił działalność oddziału na terenie Lubelszczyzny. Jednostka zasłynęła przede wszystkim z grabieży i terroryzowania tamtejszych Żydów.

Jako ostatni wystąpił dr August Grabski, reprezentujący Żydowski Instytut Historyczny w Warszawie, który przedstawił problem żydowskiego ruchu kombatanckiego w powojennej Polsce. Omówił funkcjonujące wówczas organizacje, ich zasięg oraz podejmowane przez nie inicjatywy. W zakończeniu ocenił, że prowadziły one skuteczną działalność upamiętniania losów Żydów w czasie wojny.

Prowadząca obrady podziękowała za interesujące wystąpienia i zaprosiła zebranych do dyskusji. Jako pierwsi głos zabrali Arkadiusz Karbowski oraz Juliusz Maria Krawacki (prezes Okręgu Opolskiego Związku Oficerów Rezerwy RP im. Marszałka Józefa Piłsudskiego), którzy odnieśli się do wystąpienia dr. A. Grabskiego. Przedstawili odmienny punkt widzenia na temat żydowskiego ruchu kombatanckiego w powojennej Polsce i polemizowali z prezentowanymi przez niego tezami. Następnie H. Kuberski nawiązał do wystąpienia dr. P. Stanka, wskazując inne źródła dotyczące problemu Żydów – powstańców. Z pytaniem do mgr M. Grudzińskiej zwrócił się dr hab. A. Woźny, który chciał poznać powojenne losy jeńców pochodzenia żydowskiego, ocalałych z obozu przy ul. Lipowej 7. Profesor D. Kisielewicz skierowała prośbę do H. Kuberskiego, by przedstawił bliżej działalność oddziału SS-Sonderkommando Dirlewanger na Wschodzie. Dyskusję zakończyła dyrektor muzeum, dr V. Rezler-Wasielewska.

Bartosz Janczak